

OTANTİK FELSEFENİN KÖKSAP ÖBEKLERİ*

İbrahim Okan AKKIN**

ÖZ

Bu makale, analitik/Kıta ayrımının reddedilmesinin analitik bakış açısı ile mümkün olmadığı tezini destekleyip; otantik felsefenin olanağını çağdaş Kıta felsefesinin varolma gerekçeleri içerisinde temellendirmektedir. Sorunun takdiminin akabinde, ilk bölümde, klasik felsefenin antik Yunan'da neden bir yaşam biçimi olarak deneyimlendiği konusu açıklanıp 'parrhesia' eylemi ile ilişkilendirilmekte; ikinci bölümde "Kıta felsefesi" kavramının çıkış noktasına ve analitik ekolün öncüleri olan mantıksal pozitivistler ile Viyana Çevresi düşünürlerinden bazılarının temel metinlerinden hareketle, indirgemecilik ve bilimcilik dogmalarına ışık tutulmaktadır. Ardından, Anglofon dünyadaki hegemonya sorununa işaret edilip felsefenin majörü ile minörü kavramsallaştırması altında Kıta felsefesinin konumu yeniden düşünülmektedir. Son bölümde ise hem kendi içinde hem de disiplinlerarası düzeyde köksapsı bağlantılar kuran çağdaş Kıta felsefesi, 'otantik felsefe' olarak tanımlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Analitik, Kıta, bilimcilik, indirgemecilik, disiplinlerarası.

THE RHIZOMES OF AUTHENTIC PHILOSOPHY

ABSTRACT

This article supports the thesis that the rejection of the analytic/Continental distinction is not possible from an analytic analytical point of view and grounds the possibility of authentic philosophy within the reasons for the existence of contemporary Continental philosophy. After presenting the problem, in the first part, the reasons why classical philosophy was experienced as a way of life in ancient Greece are explained and associated with the act of 'parrhesia'. In the second part, the rise of the analytic/Continental distinction and the dogmas of reductionism and scientism are shed light on concerning the texts of some pioneering analytic philosophers. Afterwards, the problem of hegemony in the Anglophone world is pointed out, and the position of Continental philosophy is reconsidered under the conceptualisation of major and minor philosophy. Finally, contemporary Continental philosophy is defined as 'authentic philosophy' due to the rhizomatic connections it establishes both in itself & at an interdisciplinary level.

Keywords: Analytic, Continental, scientism, reductionism, interdisciplinary.

* Sokrates'in ölümü hakkındaki sohbetimizde ufkumu genişleten Nazile Kalaycı'ya, analitik-Kıta ayrımının politik boyutuna ilişkin paylaşımları için Özlem Ünlü'ye, çağdaş felsefe-radikal coğrafya etkileşimini keşfetmemi sağladığı için Muhammet Öksüz'e ve "otantik felsefenin olanağı" üzerine tartışmalarımız için Erman Kaçar'a teşekkürü borç bilirim.

** Dr. Öğr. Üyesi, Felsefe Bölümü, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Ardahan Üniversitesi, E-posta: okanakkin@gmail.com ORCID: 0000-0002-9548-4209.

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)

2022 Bahar, sayı: 33, ss. 1-22

Makalenin geliş tarihi: 07.11.2021

Makalenin kabul tarihi: 04.04.2022

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf>

FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

Spring 2022, issue: 33, pp. 1-22

Submission Date: 07 November 2021

Approval Date: 04 April 2021

ISSN 2618-5784

Temel bilimsel araştırma, gözlem ve deneylerin sonucunda derlenen bulguları kuşatacak bir teorik bütünlük arar. Bu nedenle, bilimsel araştırmanın “nesnesi [...] kendilerini söylemsel sistemlerin içindeki önermeler olarak sunan fonksiyonlardır [ve] fonksiyonların öğeleri de *fonktifler* [olarak] adlandırılırlar”.¹ Örneğin, Newton’ın evrensel kütle çekim yasası matematiksel bir fonksiyon biçiminde yazılabilir ve bu fonksiyonun bileşenleri olan ‘parçacık’, ‘kütle’ ve ‘kuvvet’ birer fonktiftir.

‘Kavram’ ise herhangi bir nesne, “fonksiyonlar aracılığıyla bilimsel olarak yapılandırıldığı” zaman geriye kalan ve “fonksiyonun içinde hiçbir şekilde *verilmemiş* olan” şeydir ve bu yüzden kavram yalnızca felsefe tarafından araştırılabilir.² Haliyle, sonsuz hızda devinen kaosun içinden düşüncenin hızına kadar yavaşlayan parçacıkları elemek *felsefenin işidir*, yani felsefe “kavramlar oluşturma, icat etme ve üretme sanatıdır”.³

2

Immanuel Kant’ın dogmatik metafizikle rasyonel düşünce arasında sınır çizen eleştirel felsefesinin disiplinin tarihinde yarattığı kırılma, bir dizi filozofun kendilerini bilimsel fonksiyonların (mantıksal/matematiksel ifadelere dönüştürülebilecek önermelerin) dışında kalan alanı araştırma işinden geri çekmeleriyle sonuçlanmıştır.⁴ Bu bağlamda, Schlick, Carnap, Neurath gibi Viyana Çevresi düşünürleri ile fizikçi Ernst Mach, matematikçi/mantıkçı Russell ve Wittgenstein gibi filozofların düşünceleri etrafında şekillenen ‘mantıksal pozitivizm’ ve bilhassa Viyana Çevresinin ‘bilimsel felsefe’ yaklaşımı gibi perspektifler, geleneksel felsefenin problemlerini “*sahte-sorunlar*”⁵ olarak gören analitik ekolün öncüsü olmuşlardır.

Genel olarak pozitif bilimlere yakınsama iddiasında olan analizci tutum, felsefeyi hayata ilişkin büyük sorular soran, geçmişle hesaplaşan ve normatif önermeler üreten bir etkinlik olarak görmek yerine, giderek bütünüyle analitik işlevine indirger ve hayattan kopar.⁶ Bu yüzden, analitik felsefe ve Kıta felsefesi

¹ Gilles Deleuze ve Felix Guattari, *Felsefe Nedir?*, çeviren. Turhan Ilgaz, 12. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019, 117.

² Deleuze ve Guattari, *Felsefe Nedir?*, 117.

³ Deleuze ve Guattari, *Felsefe Nedir?*, 12 ve 197.

⁴ Simon Critchley, “Introduction: what is Continental Philosophy?” içinde *A Companion to Continental Philosophy*, ed. William R. Schroeder et al., Oxford: Blackwell, 1999, 11-2.

⁵ Babette E. Babiche, “Chapter 3: On the Analytic-Continental Divide in Philosophy: Nietzsche’s Lying Truth, Heidegger’s Speaking Language, and Philosophy,” içinde *A House Divided: Comparing Analytic and Continental Philosophy*, ed. C. G. Prado, Amherst: Humanity Books, 2003, 64.

⁶ Zeynep Direk, “Türkiye’de Türkçe Felsefe.” Ocak 31, 2013.

arasındaki fark bir mizaç ya da yazım tarzı farklılığına indirgenemeyecek kadar derindir. Analitikçilere göre felsefe, önermeleri kavramlara ve onları da mümkün olan en küçük mantıksal elementlerine kadar ayırıştırıp mantığın dışında kalan her şeyi çöpe atan bir ayıklayıcı etkinlik olmalıdır ve felsefi problemler “çözülme için değil, çözüldürülmek için” vardır.⁷

Analitik felsefe, günümüzde felsefe yapmanın yegâne biçimi olmasa da önde gelen Anglosakson felsefe okullarındaki kadrolu felsefeciler ile yüksek etki faktörüne sahip dergilerde yayın yapan düşünürlerin çoğunun bu geleneğe bağlı oldukları ortadadır. Bu yaklaşımın arka planında yatan dogmatik kabulleri sorgulamadan, Kant’ın açtığı yarığın öteki tarafında kalan Kıta felsefesi ile analitik gelenek arasında keskin bir ayrımın olmadığını iddia etmek en iyi ihtimalle naif bir okuma olur. Örneğin, Babette Babich, ayrımın reddini eleştirdiği çarpıcı tezinde, ekoller arası diyalog söyleminin o kadar da iyi niyetli olmadığını ve analitik felsefe ile Kıta geleneği arasında gerçek bir ayrımın olmadığı iddiasının “politik bir manipülasyon” olduğunu ifade eder; çünkü, bilhassa güncel çalışmalarda sıkça rastladığımız, ayrımı hafife almaya yönelik manevralar esasen analitik felsefecilerin “Kıta felsefesini örtük olarak kendilerine mal etme” girişimine işaret eder: “...analitikçilerin neden Kıta felsefesi temalarını sahiplenmek istedikleri sorusunun kısa yanıtı analitik felsefenin kendini tüketmiş olmasıdır; uzun ve daha ilgi çekici olan yanıt ise Kıta felsefesinin çekici oluşudur: lisans öğrencileri onu ister!”⁸

Hâkim Anglosakson gelenek içinde analitik işlevine indirgenen felsefe, antik Yunan’da doğuşuna yön veren tarihsel moment itibarıyla bir yaşam biçimiydi. Günümüzde, onu sınırları çizilmiş bir yöntem olarak değil, on-dokuzuncu ve yirminci-yüzyılların felsefi mirasında mevcut olan *en iyi çalışmaların* çoğulcu bir sentezi ya da bir metodolojiler çokluğu olarak okumak, pozitivist ve indirgemeci metafiziğe saplanıp kalmadan felsefeden yararlanmanın olanaklı olduğunu ortaya koyabilir.⁹ Ancak analitik ve Kıta ekollerini uzlaştırmaya çalışan bu yaklaşımda “iyi felsefe” ile ne kastedildiği ne daha yakından bakıldığında, analitikçiliğin seyreltilmiş bir türevi ile karşılaşırız.

⁷ John Skorupski’den aktaran Babich, “the Analytic-Continental Divide in Philosophy,” 64.

⁸ Babich, “the Analytic-Continental Divide in Philosophy,” 80.

⁹ Jeffrey A. Bell, Andrew Cutrofello ve Paul M. Livingston, “Contemporary Philosophy as Synthetic Philosophy,” içinde *Beyond the Analytic-Continental Divide: Pluralist Philosophy in the Twenty-First Century*, ed. Jeffrey A. Bell et al., New York: Routledge, 2016, 2.

O halde, ayırımın gerçekten aşılması için yine analitikçiler tarafından dayatılan dogmatik kabulleri aşan otantik bir felsefeye ihtiyaç vardır.

Literatürde yaygın olarak Marksist, post-Marksist, post-yapısalcı, post-kolonyal vb. okullar içerisinde anılan Butler, Žižek, Balibar, Benhabib, Straus, Laclau, Kristeva, Agamben, Nancy, Negri ve Habermas gibi çoğu yirmi-birinci yüzyıl düşünürü (bazıları yirminci yüzyılda da eserler vermiştir) etkileşimde buldukları Levinas, Ricoeur, Sartre, Merleau-Ponty, Gadamer, Heidegger, Husserl, Derrida, Lacan, Benjamin, Adorno, Arendt, Foucault, Bourdieu, Irigaray ve Deleuze gibi yirminci yüzyıla ait kuramcı ve filozofların devamı niteliğindeki bu filozoflar da bir anlamda 17. ve 19. yüzyıllar arasında yaşamış Spinoza, Rousseau, Nietzsche, Bergson ve Marx gibi başka büyük filozofların ardılıdır.¹⁰ O halde, nesiller arası bir etkileşimin ürünü olan çağdaş Kıta felsefesi, bir yandan geleneksel felsefeden günümüze uzanan köklü bir külliyata diğer yandan da yirminci yüzyılda ivme kazanan multidisipliner ilişkilere sirayet eder. Bu düşünürlerin hiçbiri felsefeyi şu veya bu tavra indirgemeyip, aksine, onu içerik üreten *otantik* bir etkinlik olarak yürütürler. Demek ki, yirmi-birinci yüzyılda kendi sorularını ciddiye alan, kavram ve önermeler üreten hem kendi geçmişiyle hem de dünyanın geri kalanıyla derin ilişkiler kuran ve bilhassa sosyal ve beşerî bilimlerle interdisipliner ağlar ören Kıta felsefesinin *köksapsı (rizomatik) örgütlenişine* yakından bakıldığında, analitik hegemonyaya rağmen varlığını sürdüren otantik bir felsefenin mevcut olduğu söylenebilir.

Bu sonuca ulaşmak için öncelikle felsefenin doğuşuna imkân veren koşullar üzerinde durulacak ve antik Yunan'da felsefenin açıklıkta vuku bulan, kamusal bir etkinlik olduğunun ve soru sormaya önem veren erdemli bir yaşam biçimi olarak deneyimlendiğinin altı çizilecektir. Ardından analitik/Kıta ayırımının ortaya çıkışı ile analitik geleneğin belirgin özellikleri bazı öncü filozofların metinlerine referansla ele alınarak bu akımın geleneksel felsefeden kopukluğuna ışık tutulacaktır. Aynı bölümde, analitik ekolün akademi içindeki güncel konumu belirlenip Kıta felsefesinin marjinalleşmesinin nedenleri üzerinde durulacaktır. Son olarak, çağdaş Kıta felsefesinin disiplinlerarası serüveni, “çağdaş Kıta felsefesi akademinin *minörü* müdür?” sorusuyla birlikte düşünülecektir. Bütün bunların ışığında, otantik felsefenin köksapsı bir

¹⁰ Critchley, “What is Continental Philosophy?” 11-3.

örgütlenme stratejisi izleyerek varlığını çoklu alanlar içinde sürdürdüğü varlığına ulaşılacaktır.

Felsefe: Bir Yaşam

M.Ö. 6. yüzyılda yaşamış İyonyalı Presokratiklerin doğal olayları doğal nedenlerle açıklama girişimi, ilk filozofları 'doğa filozofları' olarak anmamıza yol açsa da etik ve politik felsefenin kapsamına giren toplumsal hayata ilişkin meselelerin—insan için en uygun yaşam biçiminin, ideal yasaların, en iyi yönetim şeklinin, gençlerin eğitiminin, ahlaki normların, doğruluk, adalet gibi temel değerlere ilişkin tümel tanımlamaların ve nihayetiyle mutlak hakikatin—araştırılması sofistlerin gündemindeydi. Son kertede, bu sorgulamaları retorikçilere emanet edilemeyecek kadar önemli gören Sokrates, felsefeyi antik Yunan dünyasında çok güçlü konumdaki sözlü kültürün unsurları olan güzel ve etkili konuşma sanatı ile ozanlıktan ayıracak o büyük adımı atarak diyalojik yöntemi geliştirdi.¹¹ Öğrencisi Platon ise ilkçağ filozoflarının rasyonel akıl yürütme yöntemlerini ve enformel mantığı hitabetin önüne çıkarıp felsefeyi performansa dayalı olması bakımından güvenilmez bulduğu sözlü gelenekten yazılı kültüre aktardı.¹² Böylelikle felsefi argümantasyon artık mitlerden güç alarak etkili söz söylemekten ibaret olan bir performanstan çok, ancak *doğru soruları sorarak* gerçekleştirilebilen ve rasyonel önermeler yoluyla karşı tarafı ikna etmeye dayanan kolektif bir zihinsel etkinliğe dönüştü. Ayrıca Sokrates ve Platon'la birlikte felsefenin temel soruşturma alanı, fizikalistlerin odaklandığı gibi yalnızca değişim dünyasının nesnelere, yani doğa olmaktan çıkıp etiği ve siyaseti de kapsar hale geldi.

Felsefenin geçirdiği bu hızlı evrim kent devletinin sosyo-politik ihtiyaçlarından bağımsız değildi: Eşitler arasındaki bitmek bilmeyen rekabet, demokratik yönetimin her an tiranlığa dönüşme riski, savaşlar ve iç karışıklıklar Atina demokrasisinin altın çağının sonunun görüldüğüne işaret ediyordu.¹³ Bu

¹¹ Sokrates'in sofistlere yönelttiği eleştiriler ile politik konuların felsefeciler tarafından ele alınması gerektiği konusundaki düşünceleri için bkz. Platon, *Büyük Hippias*, çeviren. Furkan Akderin, Ankara: Say, 2016, 23-64.

¹² Antik Yunan'daki sözlü ve yazılı kültür tartışması hakkında detaylı bir araştırma için bkz. Luc Brisson, *Plato the Mythmaker*, ed. ve çeviren. Gerard Naddaf, Chicago: The University of Chicago Press, 1998.

¹³ Jean-Pierre Vernant, *Yunan Düşüncesinin Kaynakları*, çeviren. Hüsen Portakal, İstanbul: Cem Yayınevi, 2017, 66-8 ve Daniel Smith, "The Concept of the Simulacrum," içinde *Essays on Deleuze*, ed. Daniel Smith, Great Britain: Edinburgh University Press, 2012, 6-8.

bağlamda, felsefe başlangıcından bu yana özel alanla kamusal alanın sınırında vuku bulan ve *polis* yaşamının eleştirisini ve geleceğini kendine dert edinen politik bir etkinlikti. Dolayısıyla, insan hayatının salt biyolojik varlığını sürdürme eylemine indirgenemez oluşu, Miken uygarlığının yıkılışının akabinde kendilerine daha katılımcı, açık ve merkezsiz bir sosyal düzen inşa eden antik Yunanlar için en temel değerdi ve ahlaki erdemler de bu toplumsallık teması etrafında örgütleniyordu. Henüz “birey” kavramının mevcut olmadığı ve *agonal* bir hayatın hâkim olduğu antik Yunan dünyasına has bu durum, felsefenin *polis*'te doğmuş olmasının nedenleri arasında yer alır.¹⁴ Keza *polis*, aynı çağda yani başındaki Mısır Uygarlığı ile karşılaştırıldığında, imparatorluğun hiyerarşik bir dikey örgütlenme formuna sahip olduğu, *polis*'in ise en azından eşitler ve özgürler için ahlaki erdemlerin hayatın her alanına sirayet ettiği yatay ve son derece açık bir toplumsal örgütlenme modeline göre şekillendiği fark edilecektir.¹⁵

6

Antik çağ felsefesinin yüzü dünyaya dönüktür; çünkü Platon'un felsefesinde aşkınlığa gösterilen ilginin temelinde bile aslında bu dünyada daha adil bir düzen yaratmayı mümkün kılabilecek yasaların dayanağı olacak değişmez bir hakikate ulaşma arzusu yatar.¹⁶ Ancak, filozof, adaletin ve yasaların dayanağını soruşturmaya açtığı anda hem tanrısal otoriteyi hem de devlet otoritesini karşısına alma riskini göğüslemiş olur. Bu nedenle, insanın nasıl yaşaması gerektiği sorunsalını gündemine taşıyıp buna dair çıkarımlarda bulunan filozoflar, canlarına yönelik bu ikili tehdidi sırtlamaları bakımından radikal bir hayatı seçmiş olurlar. Filozofun cesaretini, 'doğruyu söyleme erdemiyle' ilişkilendiren Foucault'nun "*parrhesia*" kavramı hakkındaki soykütük çalışması konuya ilişkin en detaylı araştırmalardan biri olarak felsefenin yaşamla sıkı bağının daha net anlaşılmasını sağlayabilir.

Parrhesia, kişinin doğru olduğuna inandığı şeyi olası sonuçlarını da göze alarak açıkça söylemesi biçiminde tanımlanabilir: Bu yüzden Foucault, kavramı antik Yunanlar için iki önemli erdem olan cesaret ve dürüstlikle ilişkilendirip kamusal alanda sürdürülen onurlu bir yaşam tarzı olarak görür.¹⁷ Antik Yunan tragediyalarında ve filozofların kendi yaşamlarında çok sayıda örneğine

¹⁴ Jean Pierre Vernant, Yunan Düşüncesinin Kaynakları, 45.

¹⁵ Gilles Deleuze ve Felix Guattari, "Geofelsefe," içinde *Felsefe Nedir?*, çeviren. Turhan Ilgaz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019, 89-91.

¹⁶ Alain Badiou, "Sunu: Bu Belirsiz Kitabı Nasıl Yazdım?," içinde *Platon'un Devleti*, çeviren. Savaş Kılıç ve Nihan Özyıldırım, İstanbul: Metis, 2015, 9-10.

¹⁷ Michel Foucault, *Doğruyu Söylemek*, çeviren. Kerem Eksen, İstanbul: Ayrıntı, 2019, 12.

rastlayabileceğimiz *parrhesia* eyleminde, söz söyleyen kişinin kendi gerçek varlığı ile cümlelerinin öznesi bir ve aynı kişidir.¹⁸ Başka deyişle, doğruyu söyleyen kişinin kendi zihnindeki düşünceler ile başkalarına aktardıkları arasında bir ayırım yoktur. Bu durum, doğruyu söyleme eyleminde bulunan insanı, fikirlerinden hoşlanmaması muhtemel başkaları ile karşı karşıya getirebileceği için doğruyu söylemek cesaret gerektiren bir eylemdir. Zaten Foucault, sarf edilmesinin herhangi bir risk ya da tehdit oluşturmayacağı sözlerin dışı vurulmasının *parrhesia* kapsamına girmediğini belirtir. Bu bakımdan cesaret, hatta gerekirse ölümü göze almak *parrhesia* eyleminin vazgeçilmez bir unsurudur.¹⁹ Foucault'nun *parrhesia* yorumu ile Arendt'in *vita activa* (eylem yaşamı) kavrayışı arasındaki paralellik de dikkate değerdir. Her iki düşünür de insanca yaşamı açıklık, doğruyu söyleme cesareti ve kamusal alanda boy gösterme olgularıyla ilişkilendirir.²⁰ Sokrates'in idamı *parrhesia* tartışmasının belki de ilk akla gelen örneğidir.

Platon'un *Kriton* diyalogunda Atinalılar tarafından idam edilmesine karar verilen Sokrates'in, arkadaşlarının ona sunduğu kaçma fırsatını neden reddettiğiyle ilgili bir dizi argümanla karşılaşırız. Atinalılar öyle istediği için ölüme razı gelen Sokrates kaçıp hayatta kalmayı seçmez; çünkü yaşadığı şehri terk edip başka kent devletlerine sığınmak, iki nedenden ötürü makul seçenekler dahilinde değildir: Öncelikle, kaçak olarak yaşamak "köle" olmak anlamına gelir, yani Sokrates ancak yurttaş olduğu Atina'da özgür olabilir.²¹ Farklı bir ifadeyle Atina dışında bir filozof olarak yaşayamaz: O, doğru olduğuna inandığı düşünceleri sonuna kadar savunup bunun bedelini göğüslerse doğru yaşamı seçmiş olur; iyi ve güzel yaşam aynı zamanda doğru ve adildir²² ve filozofun adalet arayışı da *polis*'le ilgilidir.²³ İkincisi, Sokrates, sırf hayatta kalmak adına bir kaçak hayatı sürdürmektense *yasalara bağlı kalmayı* tercih eder; çünkü adaleti mümkün kılacak olan yasalar ile bireylerin düşünceleri karşı karşıya geldiğinde²⁴, yasalar o an için adil olmasa bile, yasalara uymak bir yurttaşın

¹⁸ Foucault, *Doğruyu Söylemek*, 11.

¹⁹ Foucault, *Doğruyu Söylemek*, 14-5.

²⁰ Hannah Arendt, *The Human Condition*, 5. Baskı, Chicago: The University of Chicago Press, 1969, 179 ve Foucault, *Doğruyu Söylemek*, 20.

²¹ Plato, *Crito*, içinde *Plato. Complete Works*, ed. John M. Cooper, çeviren G. M. A. Grube, Cambridge: Hackett Publishing, 1997, 52d (Vurgu bu makalenin yazarına ait).

²² Platon, *Crito*, 48c.

²³ Foucault, *Doğruyu Söylemek*, 21.

²⁴ Plato, *Crito*, 50a-b.

görevidir. Aksi halde yasalar gücünü yitirir kent devleti de yok olur; yani geriye filozofun üzerinde adil bir düzen kurmaya çalışacağı bir *polis* kalmaz.²⁵

O halde, klasik tahlilde filozofça yaşam insanın başına gelebilecek tüm felaketlere rağmen doğruyu söyleme eyleminden vazgeçmemeyi ve konuşmalarını kamusal alanda ve herkesin gözü önünde yapmayı gerektirir; çünkü filozof diyaloglarıyla ona hastalanmış görünen çoğunluğun düşüncesine bir sağaltım uygulamayı hedefler.²⁶ Başka bir deyişle, felsefe bireysel bir eylem olmaktan ziyade bir topluluğu ilgilendirir.

Antik çağ felsefecileri insanın kendi seçim ve edimlerini tayin etme yetisini tanımakla birlikte, onu temelde bireyden ziyade “yurttaş” olarak tanımlar ve yurttaş ile toplum arasındaki ilişki içerisi/dışarısı biçiminde değil, parça/bütün şeklinde formüle edilir. Bu bakımdan, kent devletlerinde içerisi *polis*'in tamamını kapsarken dışarısı ancak yabancı topluluklar ve devletler olarak tasarlanmıştır. Kısacası, geleneksel felsefede politik olan (topluluk) bireyi önceler ve birey varlığını *polis*'e borçludur.

Bu açıdan geleneksel toplum kuramları ile liberalizm arasındaki fark da liberal dünyada artık birey'in toplumu öncelemesidir; çünkü bu sistemde özgürlük kamusal alana ait bir meseleden çok özel alanla ilişkili bir sorun olarak kurgulanmıştır: Özel mülkiyet, kişinin kendi bedeninin sahibi olması, bireyin yaşam hakkının en temel doğal hak olması, hatta düşünce ve inanç özgürlüğü (din ve vicdan hürriyeti) ve iradenin özgürlüğü, bireyi yasalar karşısında kendi yapıp etmelerinden sorumlu olan bir Özne olarak kendi içsel/özel alanına yerleştirir.²⁷ Bu sebeple, liberal devlet kuramında birey ‘içerisi’, toplum ise ‘dışarısı’dır.

Klasik felsefe ve onun yolunda ilerleyen Kıta felsefesi ile analitik felsefenin yolları da esas bu noktada ayrılır. Analitik felsefeci, araştırma sahası kavramlar arası ilişkilere kadar daraldığı için, artık kendi zihninin dışındaki dünya ile girdiği politik ilişkiyi felsefesinin nesnesi haline getirmez. Bu yüzden analitik felsefenin, bilimciliğe ek bir başka ön kabulü de liberal bireyciliktir.²⁸

²⁵ Platon, *Crito*, 50b.

²⁶ Plato, *Crito*, 47d-e.

²⁷ Leo Strauss, “*Hobbes*,” içinde *Doğal Hak ve Tarih*, çeviren. Murat Erşen ve Petek Onur, İstanbul: Say Yayınları, 2011, 198.

²⁸ Direk, “Türkiye’de Türkçe Felsefe.”

Ancak analitik ekolün geleneksel felsefeye yabancılaşmasını daha iyi anlamak için öncelikle analitik/Kıta ayrımının çıkışını ele almak gerekmektedir.

Biz Adalılar Siz Kıtahılar

“Analitik” ve “Kıta” kavramlarını her bir ekolün hakkını vererek tanımlamak oldukça güç bir meseledir. En azından konuya sadece kavramların içerdiği birincil anlamlar üzerinden analitik bir teknikle yaklaşıldığında ayrımın saçma ve anlamsız olduğu sonucuna varabilir. Örneğin, analitik gelenek içinde doğa bilimlerine ait kavram ve teori setlerinin felsefi çözümlenmenin nihai nesnesi olması yani teori üretme işinin yalnızca bilimin tekelinde olması gerektiği görüşünü, ‘bilimciliği’, benimseyen çok sayıda düşünür olduğu gibi; felsefenin kesinlikle *natüralist* olamayacağını ve bilimle tamamen ayrı yöntemler kullanan farklı iki disiplin halinde faaliyette bulunması gerektiğini savunanlar da vardır.²⁹ Benzer şekilde, felsefenin içerik üretmemesi gerektiğini ve bu yüzden metafizik önermeler ortaya atmak gibi bir uğraşın analitik yaklaşıma aykırı olduğunu düşünen analitikçiler olmakla birlikte, çağdaş analitikçilerin çalışmalarıyla ‘analitik-metafizik’ diye bir alt disiplin bile gelişmiştir. Dahası, günümüzde çağdaş Kıta felsefesinin temalarına odaklanan ve bu konuları analitik yöntemle araştıranlar da mevcuttur, ör. analitik-feminizm, analitik-Hegclilik, analitik-Spinozacılık vb.³⁰

“Kıta felsefesi” kavramına gelindiğinde, burada kastedilenin coğrafi anlamda ‘Avrupa Kıtası’ olduğunu düşündüğümüzde, daha en baştan, Frege ve Wittgenstein gibi iki büyük düşünürün Avrupalı olmaları, ayrımın kavramsallaştırılma biçimiyle çelişir. Aynı bağlamda, analitik ekolle bağdaştırılamayacak ama Kıta Avrupası’ndan olmayan birçok filozof da vardır. Bu terimlerin yerine analitik geleneğe referans vermek için ‘Anglo-Amerikan’ ve karşı tarafı ifade etmek için ‘Franko-İtalyan’ felsefeciler gibi ifadeler kullandığımızda ise terimlerin dışarısında o kadar çok felsefeci kalır ki durum öncekinden de kötü bir hal alır.³¹ O halde, söz konusu ikili karşıtlığın kavramsal olarak çözümlenmesi yerine, ayrımın doğduğu felsefi momenti anlamaya

²⁹ Bir sonraki bölümde bunların örnekleri filozofların kendi metinlerinden alıntılar içinde ele alınacağı için burada düşünürlerin isimleri verilmemiştir.

³⁰ James Conant, “The Emergence of the Concept of the Analytic Tradition,” içinde *Beyond the Analytic-Continental Divide*, ed. Bell et al. New York: Routledge, 2016, 25-6.

³¹ Critchley, “What is Continental Philosophy?” 6.

çalışmak daha makul bir yaklaşımdır. Ancak öncelikle “Kitacılar” yakıştırmasının nereden çıktığına kısaca değinmekte yarar var.

19. yüzyılın ilk yarısında, bu terimi, Kant’ın eleştirel felsefesinden etkilenen Avrupalı filozofları kastederek ve İngiliz deneycileri ile bir karşılaştırma bağlamı içinde kullanan ilk filozof, kendisi de bir deneyci, faydacı ve liberal olan John Stuart Mill’dir (1806-1873):³²

Kıta felsefecilerinin önceden beri farkında oldukları ama henüz çok az İngiliz’in eriştiği hakikatlerden biri . . . birbirine karşıt düşünme tarzlarının akıl yürütmek için birbirlerine bir gün mutlaka ihtiyaç duyacakları gerçeğidir; tıpkı anayasal bir devlette birbirini karşılıklı olarak denetleyen ayrı kuvvetler gibi.³³

Mill, benzer şekilde, Britanyalı filozofları betimlerken “ada felsefesi”, “biz adalılar”, “adamız” gibi ifadelerle başvurur:³⁴

. . . on sekizinci yüzyılın ikinci yarısındaki perspektifler, *Avrupa Kıtasında* ve *kendi adamızda* hiçbir şekilde aynı değildi . . . İngiltere’de, çağın felsefi spekülasyonları, birkaç *yüksek metafizik zihin* dışında -ki örnekleri başkalarını davet etmekten çok caydırır- ne bu kadar cüretkâr bir uçuşa kalkışmış ne de karşıt etkilere karşı, *Kıtada* olduğu gibi . . . eksiksiz bir zafer elde etmişti. *İngiliz zihninde* . . . tüm aşırılıklardan kaçınma eğilimi vardır.³⁵

Alıntılanan kullanımlarından ve metnin bütününden hareketle, “Kıta felsefesi” teriminin yalnızca coğrafi bir belirlenimden hareket etmediği; aynı zamanda deneyci felsefe ile rasyonalizmi ve Kıta felsefesinin diğer metafizik yönelimlerini karşılaştıran önermelere dayandığı anlaşılmaktadır. Ancak metin dikkatle incelendiğinde, Kıta felsefesine yapılan övgülere ek olarak bu felsefeciler hakkındaki ‘aşırı metafizik kafalılık’ eleştirisinin de belirgin olduğu

³² Bu makalenin yazarı söz konusu keşifle Critchley’nin 4. notunda karşılaşmıştır, bkz. Critchley, “What is Continental Philosophy?,” 15.

³³ John Stuart Mill, *Mill on Bentham and Coleridge*, ed. Denys Thompson, New York: Chatto & Windus, 1959, 104 (Vurgu bu makalenin yazarına aittir).

³⁴ Critchley, Britanyalıların “Kıtalı” kavramını yadırgadıkları bir şeyi etiketlemek için kullandıklarını “*Continental breakfast*” benzetmesiyle açıklar: Doyurucu İngiliz kahvaltısına alışkın İngilizler, otellerde ücretsiz sunulan -kruvasan ve kahveden ibaret- *Continental* kahvaltayı şatafatlı adına karşın “yabancı, egzotik ve tuhaf” bulurlar, bkz. Critchley, “What is Continental Philosophy?,” 3.

³⁵ Mill, on Bentham and Coleridge, 117; 133.

görülür. O halde, “Kıta felsefesi” kavramı belki de ilk kullanımlarından bu yana *pejoratif* bir imayı içinde barındıracak şekilde tasarlanmıştı.³⁶

Analitik gelenek

Analitik felsefenin kökleri Alman düşünür Gottlob Frege'nin (1848-1925) matematik ve dil felsefesi çalışmalarına dek uzansa da geleneğin başlangıcı belki de Kıta felsefecilerinin analitik felsefeyi bütünüyle Anglofon bir etkinlik olarak görmeye meyleden coğrafi yöneliminden ötürü genellikle Moore (1873-1958) ve Russell'ın (1872-1970) 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın ilk yarısı arasında kaleme aldıkları eserlere dayandırılır. Öte yandan, günümüzde analitik/Kıta ayrımının aşılması gerektiğini savunan çoğu düşünür, analitik geleneğin belirleyici nitelikleri olarak kabul edilen genellemeleri hem temelsiz ve alelacele benimsenmiş saptamalar olarak görürler hem de çağdaş analitikçilerin çalışmalarının klasik analitik metinlerden bir hayli farklılaştığını savunurlar. Ek olarak, Moore, Russell, Wittgenstein, Carnap, Schlick, Strawson, Ryle, Quine, Austin ve Williams gibi analitik felsefeyle özdeşleştirilen bilindik filozofların tarzları ve felsefeye yaklaşımları arasında birbiriyle uzlaşmaz görünen farklar bulunduğu için bu düşünürlerden *mono-blok* bir gelenek türeyebileceği iddiası da çürütülmeye çalışılır.³⁷ Örneğin, çağdaş Kıta felsefecileriyle analitik felsefecilerin benzer felsefi problemler üzerinde çalıştıklarını gösteren bir dizi makalenin yanı sıra bir Kıta felsefecisinin bir analitik filozof üzerinde durduğu ve bir analitikçinin bir Kıta felsefecisini mercek altına yatırdığı birkaç çalışmayı bir araya getiren Bell, Cutrofello ve Livingston “yirmi-birinci yüzyıl felsefesinin” böyle derin bir ayrımla değil, “yirminci yüzyıl yaklaşımlarının zengin mirasından *en iyi olanların çoğulcu bir sentezi*” olarak anılacağı bir geleceğin umudunu dile getirirler.³⁸ Žižek de analitik-Kıta ayrımı üzerine gerçekleştirdiği bir söyleşide Bell ve diğerlerinin ‘çoğulcu sentez’ yaklaşımını aynı sözlerle savunur.³⁹ Bu yaklaşımdaki iyi niyeti anlamakla

³⁶ Çağdaş Kıta felsefecilerinin ‘Kıtacı’ kimliğini benimseyip dönüştürmeleri—pejoratif değil övünülecek bir sıfat gibi kullanmaları—ırkçılıkla mücadelede rastladığımız bir yaklaşımı anımsatır: Beyazlar tarafından kullanıldığında, “negro” ifadesi farklı renkten insanları aşağılayıp ötekileştirirken, bir siyahın kendine ‘negro’ demesi—yalnızca kendi kendini öyle adlandırması—bu aşağılamayı tersine çevirir, yani burada “*yes, I’m a negro, so what?*”, “evet, ben bir zenciyim, ne olmuş?”, demek gibi bir politik tavır vardır (ör. rap müzik).

³⁷ Conant, “The Emergence of the Concept of the Analytic Tradition,” 25.

³⁸ Bell, Cutrofello ve Livingston, “Contemporary Philosophy as Synthetic Philosophy,” 2.

³⁹ Slavoj Žižek, “Kıta felsefesi ve Analitik felsefe üzerine,” Eylül 29, 2019.

birlikte, ayrımın aşılmasına yönelik çabaların başarılı olabilmesi için öncelikle ayrımın varsayılmasının ve analitik geleneğin eleştirel bir okumasının yapılmasının zorunlu olduğu ortadadır.

Bu makalenin temel derdi açısından önemli olan, birbirinden farklı felsefe kamplarının varlığının ya da yokluğunun kavramsal olarak soruşturulması değil, varlığını 'semptomları' üzerinden tespit edebileceğimiz analitik yaklaşımın eleştirel bir değerlendirmesinin yapılmasıdır. Analitikçiliğin semptomları iki başlık altında incelenebilir: Birincisi geleneğin akademi üzerindeki etkileri, diğeri ise genel olarak felsefenin dünya ile kurduğu ilişki bağlamında kendi içine kapanan bir felsefi tavır olarak analitik felsefenin etkisizliğidir.

Bir uzmanlar sınıfı olarak analitik felsefeciler kendi kendine devinen ayrıksı ve steril bir dünya kurarlar; öyle ki içinde yaşadığımız gerçek dünya ve onun sorunlarıyla ilgilendikleri durumlarda bile aslında etik ve politik sorunların yalnızca mantıksal, dilbilimsel, kavramsal ya da semantik izdüşümlerinden oluşan paralel bir evrende mental bir yaşantı sürdürmektedirler.⁴⁰ Ancak daha üzücü olan Bernard Williams gibi analitik/Kıta ayrımını kendine dert edinen ve yakın döneme kadar hayatta olan bazı analitik felsefecilerin bile "felsefe ile doğa bilimlerinin prosedürleri arasında oldukça sorgulanabilir bir analogi" kurarak felsefenin ayırt edici niteliğini [kimliğini] *en iyi temsil edenin* analitik felsefe" olduğunu savunmuş olmalarıdır.⁴¹

Analitik bakış açısına göre—geç dönem Quine ve Davidson da dahil olmak üzere—*iyi* felsefe, iyi yazılmıştır, biçimsel olarak sağlamdır ve formüllere dayalıdır . . . ve bu da elbette argümanların mantıksal açıdan açık ve anlaşılır olmasıyla ilgilidir. Haliyle, *kötü* felsefe, iyi felsefenin olmadığı her şeydir, bilhassa okumasının ve anlaşılmasının güçlüğüyle nam salmış olan her şey.⁴²

Analitik felsefecilerin benzerlikleri ve farkları göz ardı edilmeden ama onların kendilerini analitikçi olarak görüp görmediklerine dair analitik kaygı da kasten askıya alınarak zaman içinde Anglofon akademinin hâkim yaklaşımına

⁴⁰ Babich, "The Analytic-Continental Divide in Philosophy," 92.

⁴¹ Williams, analitik felsefenin yönetsel emarelerini "belli bir felsefe yapma metoduna; belli bir argümantasyon standardına, açıklığa ve titizliğe, bağlılık" olarak görür (aktaran Critchley, "What is Continental Philosophy?," 6; Critchley bu "oldukça erkeksi görünen 'işçi gibi doğruluk' erdemini" eleştirir (Vurgu bu makalenin yazarına aittir).

⁴² Babich, "The Analytic-Continental Divide in Philosophy," 67.

dönüşen analitik geleneğin belli başlı savları öncü düşünürlerin kendi metinlerinden kazılıp çıkartılabilir.⁴³

Öncülerin dogmaları: bilimcilik ve indirgemecilik

“The Nature of Judgment” adlı makalesinde, her önermenin “mantıksal ideler” olarak adlandırdığı “kavramlar”dan oluştuğunu ve bu kavramların “değişmezlik” nitelikleri bakımından “sözcükler”den ve “düşünceler”den farklı olduğunu ifade eden Moore, nihayetiyle dünyanın da “bilginin yegâne nesnesi” olan “kavramlardan meydana geldiğini” iddia eder.⁴⁴ Bu bakış açısına göre, gerçek bilimsel ve felsefi bilgi (mantıksal ideler) bilen özne ya da dünya ile ilişkisizdir.

Batı Felsefesi Tarihi'nde sistem filozofları ile modern analitik felsefecileri yöntemsel yaklaşımları bakımından karşılaştıran Russell ise dünyaya “bütüncül teoriler icat ederek” bakan sistem filozoflarının aksine, analitik felsefecilerin “problemleri tek tek ele almaları” ve matematikle mantığa başvuru yaparak sorunlara “kesin ve net cevaplar” üretmeleri bakımından “felsefeden ziyade biliminkine benzer” bir yöntemsel yaklaşım içinde olduklarını savunur.⁴⁵

Erken dönem eserlerinden *Tractatus*'ta Russell'a paralel biçimde felsefenin görevinin “önergeler üretmek değil”, mevcut felsefi “önergeleri açıklığa kavuşturmak” olduğunu ileri süren Wittgenstein, öte yandan “düşüncelerin mantık yoluyla netliğe kavuşturulması” işinden mesul olan felsefenin kesinlikle bir pozitif bilim olmadığını vurgulayarak mantıksal pozitivizmin bilimci eğiliminden biraz uzaklaşır.⁴⁶

⁴³ Bu bölümde ele alınan bilimcilik ve mantıksal/dilsel indirgemecilik dogmaları daha çok analitik geleneğin öncüsü olan düşünürlerle ilişkilendirilmektedir. ‘İyi felsefe’ – ‘kötü felsefe’ ayrımı ise aslında tüm çağdaş felsefe çalışmaları için geçerli olması gereken bir bakış açısıdır. Metnin amacı bir taraftan Anglofon akademideki hâkim anlayışa işaret etmek, diğer yandan Kıta felsefesinin kendine has bir felsefe yapma tarzı olarak analitik gelenekten nasıl farklılaştığını ortaya koymaktır. Bu nedenle, analitik ekolün temel kabulleri olan açıklık, anlaşılabilirlik, seçik argümanlara dayalı temellendirme, felsefeyi dilsel/kavramsal/mantıksal analize indirgeme vb. özelliklerin tüm analitik felsefeciler tarafından topyekûn kabul görüp görmediği sorusu makalenin kapsamı dışındadır ve iki ekolün birbirine indirgenemezliği savunulmaktadır.

⁴⁴ G. E. Moore, “The Nature of Judgment,” *Mind* 8, (30). 1899. 176-93.

⁴⁵ Bertrand Russell, *A History of Western Philosophy*, New York: Simon & Schuster, 1945, 834.

⁴⁶ Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, çev. C. K. Ogden. London: Routledge, 1922, 4.111-2.

Viyana Çevresinin önemli filozoflarından Schlick ise “The Future of Philosophy” adlı makalesinde, tıpkı Russell ve Wittgenstein gibi felsefenin pozitif bilimlerin yaptığı gibi nesnelere çalışmasının yani daha küçük “problemlere” odaklanarak iş yapmasının önemini vurgular.⁴⁷ Ona göre, felsefe gelecekte kendi içeriğini üreten normatif ve bağımsız bir disiplin olmaktan çıkıp “bilhassa bilimin temellerinde yatan karmaşık ve bulanık” önermeleri “netliğe kavuşturmaya yarayan” bir *araca* dönüşecektir ve okullarda artık felsefe sistemleri değil, yalnızca “bilimler ve bilim tarihi öğretileridir”.⁴⁸

Daha radikal bir Viyana Çevresi bilim felsefecisi olan Carnap da aynı minvalde “felsefe yapmanın yöntemi mantıktır” ve felsefeyi “bilimden bağımsız müstakil bir önermeler sistemi” olarak düşünemeyiz; yani felsefi teoriler yoktur; deyip, felsefenin yegâne işlevinin “mantıksal analiz yoluyla bilimin kavramlarının ve önermelerinin netleştirilmesi” olduğunu ileri sürer.⁴⁹ Bu bakımdan, Viyana Çevresinin, özellikle mantık, dilsel/kavramsal çözümleme ve kavramsal netliğe vurgu yapan Frege, Russell ve Wittgenstein’den daha ileri giderek pozitif bilimleri felsefe karşısında yücelten *metafizik bir kabulü* - pozitivism ya da bilimcilik- ön plana çıkardığı anlaşılmaktadır. O halde, analitik geleneği önceleyen bu düşüncelerdeki sorun, bir felsefe yapma yöntemi/tarzı/üslubu olarak felsefenin analitik işlevini ön plana çıkartan tüm felsefelerde ya da analizin felsefenin araçlarından/ yöntemlerinden biri olmasında değildir. Sorun, başlangıcından bu yana dünyaya çok daha geniş bağlamlar içinde ve bütünlüklü bir yaklaşımla bakmaya çalışılan ve belki de ilk bölümde anlatılan klasik felsefe örneklerinde olduğu gibi hayata dair çok temel sorgulamalar yürüten felsefenin bir tekniğe dönüşmesine ilişkin felsefi problemidir. Zaman içinde, bu *teknîğe* dönüş ya da *indirgemeci* tutum yalnızca Kıta felsefesini değil, sosyal bilimleri de tecrit eden bir anlayışa evrilecektir.⁵⁰

⁴⁷ Moritz Schlick, “The Future of Philosophy,” içinde Henk L. Mulder ve B. F. B. van de Velde-Schlick, *Philosophical Papers, Vol. II: 1925-1936*, Dordrecht: Reidel, 1927, 171-5.

⁴⁸ Schlick, “The Future of Philosophy”, 171-5.

⁴⁹ Rudolf Carnap, *The Old and the New Logic*, içinde *Logical Positivism*, ed. A. J. Ayer, 133-46, New York: The Free Press, 1959.

⁵⁰ Örneğin fizikçi Sokal, *kültürel çalışmalarla* alay etmek için *Social Text*’e anlamsız bir makale gönderir ve yazısı hakem sürecinden geçirilmeden yayımlanır. Sosyal deneyinin sonucunu açıklamak için yazdığı ikinci metinde -bahsi geçen dergi tüm kültürel çalışmalar disiplini temsil ediyormuş gibi- disiplini işe yaramazlık, anlamsızlık, rölativizm ve objektif bilimin “doğru/yanlış” kategorilerine itaatsizlikle eleştirir. Sokal’ın ikinci makalesi, ‘pozitivist’, ‘indirgemeci’ ve ‘yararcı’ paradigmanın tipik bir örneğidir. Bkz. Alan Sokal, “A Physicist Experiments With Cultural Studies,” 1996. Erişim tarihi Ekim 20, 2021 https://physics.nyu.edu/faculty/sokal/lingua_franca_v4/lingua_franca_v4.html.

Hegemonya

Günümüzde analitik felsefe ekolünden gelen, bu gelenek içinde eğitim almış felsefecilerin git gide daha fazla felsefenin sentetik işlevine yönelik tarzda çalışmalar yürütmeye başlamaları, bir dönem Anglofon dünyayı ele geçiren mantıksal pozitivizm, pragmatizm, semantik pozitivizm, dilbilimsel pozitivizm ve benzeri yaklaşımların içeriden ve dışarıdan eleştirisinin bir sonucudur. Başka deyişle, insana, dünyaya ve felsefi etkinliğin kendisine belli bir tarzda bakmaya teşne bu yaklaşımların içine girdiği kısır döngünün eleştirisi yalnızca analitik ekolün dışından -çağdaş Kıta felsefesinden- değil, analitik ekolün kendisinden de türer.⁵¹ Ancak geldiğimiz noktada böyle bir eleştirinin mevcut olması -örneğin analitik Kantçıların, analitik feministlerin hatta analitik Hegelcilerin ve Spinozacıların olması- bir analitik felsefe geleneğinin hiç var olmadığını değil, hala baskın bir yönelim olduğunu gösterir.

Dünya savaşlarının ve kapitalizmin yol açtığı kriz, Kıta felsefecilerinin Batı hümanizmini ve tüm insani değerler sistemini derin bir sorgulamaya tabi tutmalarına neden oldu. Bu esnada analitik gelenek ise kendini politik meselelerden azat edip dil ve mantık bulmacalarına hapsetmeyi -dünya sorunlarına karşı *etkisiz* eleman olmayı- tercih etti ve dünyayı anlama işini bütünüyle pozitif bilimlere emanet eden bir felsefi seçkinler grubu yarattı. Nihayetle, etik ve politik karşı çıkışlardan, eleştiriden ve sorgulamadan bağımsızca ilerleyen pozitif bilimler savaşa, hastalıklara ve başka kötülöklere teknik altyapı hazırlayan ideolojik birer araca dönüştü. Bu yüzden, Nietzsche'nin ardılı olan çağdaş Fransız felsefesi gibi Kıtacı yaklaşımlar, bahsi geçen insanlık krizinin ve akıl tutulmasının eleştirel bir okumasını yapmaya başladılar.⁵² Başka deyişle, Kıta felsefesi kendisini daima yaşama dair bir dertle ilişkilendirmiştir. Atası pozitivistler olan analitikçiler ise politik meseleleri çözme işini felsefi bir uğraş olarak görmedikleri ya da onlara bulmaca gibi yaklaştıkları için kendi profesyonel dünyalarında yaşayan bulmaca çözücüler olarak kaldılar.⁵³ Ancak kurdukları dünya, Anglofon akademinin hâkim tavrı halini aldı. Bu durum, endeksli dergiler hakkındaki şu kısa araştırma ile gözler önüne serilebilir.

Web of Science'da taranan hakemli dergilerden çeyreklik, *quartile*, değerine göre 'Q1' kategorisinde yer alan en prestijli ilk yüz felsefe dergisinin

⁵¹ Babich, "The Analytic-Continental Divide in Philosophy," 69.

⁵² Critchley, "What is Continental Philosophy?," 10.

⁵³ Babich, "The Analytic-Continental Divide in Philosophy," 92.

yaklaşık %50'si yalnızca mantık, semantik, zihin felsefesi, teknoloji felsefesi, bilim felsefesi, topoloji, biyoloji felsefesi, bilişsel bilimler, nanoteknoloji ve dil felsefesi gibi alanlara ilişkin analitik makaleleri kabul etmekte, yine aynı etki faktörüne sahip dergilerin yalnızca %10'u felsefe tarihi, etik, siyaset felsefesi, metafizik ve çağdaş kıta felsefesi çalışmalarını kabul etmektedir.⁵⁴ Dergilerin makale kabul şartları ve arşivleri incelendiğinde, bu %10'luk dilime giren yayınlardan bir kısmının da ya alanıyla ilgili interdisipliner ama analitik çalışmalara öncelik verdiği ya da yalnızca aksiyomatik felsefe metinlerini kabul ettikleri ortaya çıkmaktadır.

Kısacası, teoloji, antik çağ felsefesi ve hukuk felsefesi gibi çok spesifik alanları hesaba katmadığımızda, yüksek etki faktörlü felsefe dergilerinin yarısından fazlasının ya pozitivist/pragmatist ya da bunlara paralel olarak felsefeyi pozitif bilimlere tabi kılan (felsefenin ancak pozitif bilimlerle etkileşimli olarak çalışması durumunda bir işe yarayacağını varsayan) bilim fetişisti ideolojik kabullere gark olduğu sonucuna varılabilir.

Tüm dünyada akademik atama kriterlerinin giderek bütünüyle niceliksel ölçütlere bağlandığı gerçeği göz önünde bulundurulduğunda (etki faktörü en yüksek dergilerde mümkün mertebe çok sayıda yayın yapmış olmak) Kıta felsefesinin yalnızca bir ekol olarak felsefenin dışına itilmekle kalmayıp Kıta felsefecilerine, felsefe bölümlerinde yer verilmemesine yönelik sistemli bir istihdamsızlaştırma politikasının da yürürlükte olduğu ortaya çıkar.⁵⁵

Felsefe bölümlerinin dünya sıralamasına göre, ABD ve Birleşik Krallıktaki üniversitelerden ilk yüze girenlerin (NYU, Oxford, Cambridge, Princeton, King's College, LSE, Harvard, Cornell, Yale, Stanford, Edinburgh, UCL, Columbia, MIT, Warwick, CUNY, Birbeck, Brown, John Hopkins, Glasgow, Leeds vd.) akademik kadrolarının özgeçmişleri incelendiğinde, bu kadrolarda büyük oranda analitik felsefecilerin istihdam edildiği anlaşılmaktadır. Alanında yetkin hatta bir kısmı dünyaca ünlü olan pek çok çağdaş Kıta felsefecisinin ise ya dünya sıralamasına göre çok daha gerilerde sayılabilecek kurumların felsefe bölümlerinde istihdam edildikleri ya da daha popüler üniversitelerin felsefe

⁵⁴ Dergilerin yaklaşık %40'ı ise din felsefesi ve teoloji, Asya/uzak doğu merkezli yerel araştırmalar, hukuk felsefesi ve iş etiği gibi spesifik alanlara odaklanmaktadır: bkz. "Scimago Journal & Country Rank." Ekim 20, 2021.

⁵⁵ Bu tezimizi destekleyen John Searle, felsefe bölümlerinin ilanlarındaki "iş tanımlarında" ve "yayıncıların kataloglarındaki" açıklamaların bölünmeyi desteklemenin ötesinde "analitik felsefenin Anglofon dünyadaki mesleki hegemonyasının" somut bir kanıtı olduğunu belirtir (aktaran Critchley, "What is Continental Philosophy?," 5).

dışındaki bölümlerinde (çoğunlukla karşılaştırmalı edebiyat, medya ve kültürel çalışmalar, kadın çalışmaları ve siyaset bilimi) çalışmakta oldukları anlaşılmaktadır. İki örnek vermek gerekirse; Türkiye’de çok iyi tanınan çağdaş Kıta felsefecilerinden Todd May, dünya sıralamasına göre ancak ilk bine girebilen Clemson Üniversitesi’nde felsefe ve din bilimleri bölümünde çalışmaktadır (bölüm ise sıralamaya girmemektedir) ve yine ilgili akademik çevrelerce çok önemsenen çağdaş Kıtacıardan Judith Butler, Berkeley Üniversitesi’nde çalışmaktadır fakat felsefe bölümünde değil, karşılaştırmalı edebiyat bölümünde istihdam edilmiştir.

Önde gelen [felsefe] bölümleri hala analitiktir ve az ya da çok Kıta Avrupası düşünürleriyle (ör. Husserl, nadiren Heidegger ve kesinlikle Nietzsche hariç) ilgili olduğu belirtilen felsefe tarihi pozisyonları için bile işe alım yaptıklarında ya yeni çıkmış ya da mevcut temaları yeniden uyarlayan analistleri istihdam ederler (ör. Birleşik Krallık fenomenologları veya Alman-eğitilmiş analistler ...⁵⁶

Bu bağlamda, “analitik felsefe” / “Kıta felsefesi” ayrımının felsefe okulları tarafından istihdam etmek isteyecekleri felsefecilerin ve araştırma yöntemlerinin seçiminde ve diğerlerinin elimine edilmesinde kullanıldığına, bu anlamda belirleyici bir role sahip olduğuna ve bizzat meslek gruplarının “*profesyonel bir öz-tanımlaması*” olarak kasten devam ettirildiğine ilişkin önemli bir tezle karşılaşırız.⁵⁷ O halde, *Analitik-felsefe Anglofon akademinin majörüne, Kıta-felsefesi ise minörüne mi karşılık gelir?*

Otantik felsefenin köksapsı öbekleri

Bir taraftan sayıların tahakkümünü eleştirip diğer yandan analitik felsefe dışındaki metodolojilerin neden majör bir grup oluşturmadığından dem vurma çelişmesine düşülmemelidir. Sonuçta, Kıta felsefesi (post-yapısalcılık, eleştirel teori vb. ekolleri de kapsayacak şekilde) içinde bulunduğu çağın kötücül unsurlarını ifşa eden eleştirel bir okumayı ön plana alan ve onu daha iyi bir dünya tasavvuruna göre biçimlendirmeye yönelik *devrimci bir kaygı* taşıyan radikal hatta marjinal zihinlerin ve bunların etkileşiminin ürünüdür.⁵⁸

⁵⁶ Babich, “The Analytic-Continental Divide in Philosophy,” 79.

⁵⁷ Critchley, “What is Continental Philosophy?,” 3-4.

⁵⁸ Critchley, “What is Continental Philosophy?,” 10.

Kıta geleneğinin disiplinler hatta jenerasyonlar arası *affektif* ilişkiler kurarak yol almasını gerektiren nedenler yalnızca öznel ve estetik yönelimlerle açıklanamaz: “Yirminci yüzyıl Kıta felsefesindeki gelişmeler, on dokuzuncu yüzyıldaki öncülerine, özellikle Hegel, Marx ve Nietzsche, atıfta bulunulmadan büyük ölçüde anlaşılmalıdır”.⁵⁹ Benzer şekilde, yirmi-birinci yüzyılda Kıta felsefesi çalışanların da yirminci yüzyıl filozoflarına atıf yapmadan ilerlemeleri neredeyse imkansızdır.

Critchley’nin ifadesiyle, Kıta felsefesi, “çeviri, yorum, gelenek ve tarihin çağdaş felsefi araştırmalardaki önemine bakışıyla” analitik gelenekten bütünüyle ayrılır; çünkü bu ekolde felsefi problemlere “*metinsel* ve *bağlamsal* olarak yaklaşılır”:

Çağdaş Kıta felsefesini meydana getiren çeşitli entelektüel gelenekler istikrarlı ama sürekli yeniden-yapılandırılan bir metinler kümesidir . . . ve felsefi sorunları, güçlü bir tarih bilinciyle hem kendi bağlamları ile hem de bizim bağlamımızla özgün biçimde ilişkilendiren belgesel bir arşiv oluştururlar.⁶⁰

Felsefe tarihindeki Kantçı kırılma, bir yandan, çıkış noktası itibariyle felsefeye spekülasyonun dışında kalan bir alan yaratma girişimi olan ve bugün retrospektif olarak ‘analitik gelenek’ adını verdiğimiz bir yaklaşımlar çokluğunu doğururken; diğer yandan, yığınlaşan ya da Deleuze’ün ifadesiyle köksapsı bitkiler gibi merkezsiz bir tarzda ama birbiriyle etkileşim halindeki bir ağlar çokluğu, *rhizomatic aggregations*⁶¹ kurarak çalışan Kıta felsefesini yaratmıştır.

. . . Kıta felsefesinin İngilizce konuşulan dünyadaki etkisi, özellikle daha güncel Frankofon versiyonları, felsefe bölümlerinin dışında, bu bölümlerin içinde olduğundan çok daha güçlüdür. Beşerî ve sosyal bilimlerdeki birçok teorik yeniliği kesin olarak etkilemiştir: edebiyat teorisi, sanat, tarih kuramı, sosyal ve politik teori, kültürel çalışmalar . . . feminizm ve psikanalizdeki tartışmalardan bahsetmiyorum bile. Açık ve anlaşılır bir şekilde, Anglofon dünyada

⁵⁹ Critchley, “What is Continental Philosophy?,” 3.

⁶⁰ Critchley, “What is Continental Philosophy?,” 8-9.

⁶¹ Gilles Deleuze ve Felix Guattari, *A Thousand Plateaus*, çeviren. Brian Massumi, 11. Baskı, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2005, 15.

Kıta düşüncesinin kabulü -çoğunlukla- felsefe bölümlerinin dışından gelmiştir.⁶²

Buradaki köksapsı ilerleyiş incelendiğinde, bahsi geçen alanlarda çalışan düşünürlerin aslında 'neci?' oldukları sorusunun yanıtlanmasının da bir hayli güç ve belki de gereksiz hale geldiği bir interdisipliner etkileşimle karşılaşılır. Örneğin, Deleuze bir filozof olduğu kadar edebiyat kuramcısıdır ve edebiyat kuramcısı olduğu kadar film analistidir; Lacan bir psikanalist olduğu kadar bir filozoftur; Arendt ve Mouffe birer politik bilimci oldukları kadar birer filozoftur da... Örnekler uzatılabilir ve çağdaş Kıta felsefecilerinin çok daha geniş alanları aynı anda kuşattıkları ve bu bakımdan neredeyse 'Rönesans insanı' modeline yakınsadıkları bile iddia edilebilir. Ancak burada yürütülen tartışmanın ışığında, Anglofon dünyanın normlarını tayin eden felsefi kampın Kıtacılık olmadığı kesindir.

Bilimcilik ve sayıların gücü analitikçiliği akademinin baskın paradigması haline getirdi; fakat bu *majör* pozisyonun kadroların ve dergilerin yapılandırılmasındaki belirleyicilik haricinde yaşamsal dertlerle ilişkisinde etkin bir role sahip olduğu söylenemez. Aksine, kapitalizmin uzmanlaşma ve büyük resimden uzaklaşma stratejisine paralel olarak kendi içinde küçük, kavramsal alt alanlara bölünen analitik gelenek, felsefenin antik Yunan'da *agonal* ve politik bir etkinlik olarak doğduğu tarihsel momente hala yabancıdır. O halde, hem bu majör ekolün dogmalarını masaya yatıran hem de dünyayı dert edinin onu olumlu yönde dönüştürmeye muktedir eleştirel bir sorgulamaya tabi tutan çağdaş Kıta felsefesi, akademinin *minörü'*dür. Bu yüzden, analitik felsefenin aksine, mümkün olan tüm disiplinlerle etkileşime geçen ve dünyaya olabildiğince çok noktadan temas etmeye çalışan çağdaş Kıta felsefesinin üretken ve otantik bir felsefi etkinlik olduğu kesindir.

Bitirirken

Bu çalışmaya vesile olan üç temel motivasyon mevcuttur. Öncelikle, felsefenin ne'liği hakkında düşünmek mesleki öz-düşünümselliğin gereğidir ve bu sadece felsefeciler ya da beşerî disiplinler için değil, tüm meslekler için zorunludur. Bundan anlaşılan şey ise yaptığımız işin ne olduğunu, tarihçesini, işlevini, yöntemlerini, temel varsayımlarını ve etkilerini *yeri geldiğinde*

⁶² Critchley, "What is Continental Philosophy?," 5.

sorgusuzca benimsediğimiz dogmalarla yüzleşme cesaretini de göstererek sorgulamaktır. İkinci Dünya Savaşı sırasında bir dizi bilim insanı, siyasetçi ve filozof gözlerinin önünde duran şiddetin çıplak gerçekliğini göremeyecek kadar körleşmişti. Bunun bedellerini ise bütün insanlık halen ödüyor. Günümüzde bilim, teknolojik gelişim ve kalkınma adına yürütülen pek çok faaliyet ile dünyaya verilen zarar benzer körlüklerin halen geçerli bir tehdit oluşturduğunu kanıtıyor. İkinci motivasyon ise makalede değinilen yöntemin ve sayıların egemenliği sorunudur. Gerek felsefe dergilerinin makale kabullerinde gerekse bölüm ve programların felsefecileri istihdam ederken Kıta/analitik ayrımını ısrarla gözettikleri konusunda şüpheye yer yoktur. Gelecekte bu hastalığın aşılabilmesinin ön koşulu bugün teşhisinin konulmasıdır. Son olarak, yalnızca felsefeyi değil, sosyal ve beşerî bilimlerin neredeyse tamamını tecrit eden 'bilimcilik' hayaletinin akademik çevrelerde elini kolunu sallayarak geziniyor olması felsefeye bir cevap hakkı doğurmaktadır. Yaşama son derece iç içe geçmiş, yaşamı kendine dert edinmiş bir disiplin olarak doğan felsefe, tam da dünya savaşları döneminde kendi içine kapanan ama bundan da kötüsü kendi dışını ötekileştiren bir ekol yarattı. Kıta felsefesi ise köksapsı bir öbeleşme stratejisi izleyerek dünyaya dokunmanın farklı yollarını aramaya ve bulmaya devam etti. Analitik/Kıta gibi ikili karşıtıkların ekoller arası diyalog yoluyla aşıldığı bir akademi elbette tüm felsefecilerin geleceğe yönelik arzusudur; ancak bunun yolu, Babich'in de belirttiği gibi, analitik bir perspektifin kararıyla *iyi* ve *kötü* felsefe adı altında yeni bir ayrım yaratıp kötü felsefe kefesine de Kıta felsefesini koymak olamaz. Çağdaş bir düşünür için, her iki ekolden de yararlanmak faydalı hatta zorunlu olmakla birlikte Kıta felsefesinin haklı varolma gerekçeleri göz ardı edilemez.

KAYNAKÇA

- Arendt, Hannah. *The Human Condition*. 5. Baskı, Chicago: The University of Chicago Press, 1969.
- Babiche, E. Babette. "Chapter 3: On the Analytic-Continental Divide in Philosophy: Nietzsche's Lying Truth, Heidegger's Speaking Language, and Philosophy." İçinde *A House Divided: Comparing Analytic and Continental Philosophy*, ed. C. G. Prado, 63-104. Amherst: Humanity Books, 2003.
- Badiou, Alain. "Sunu: Bu Belirsiz Kitabı Nasıl Yazdım?" İçinde *Platon'un Devleti*, evirenler Savaş Kılıç ve Nihan Özyıldırım, 9-13. İstanbul: Metis, 2015.
- Bell, A. Jeffrey, Cutrofello, Andrew ve Livingston, Paul M. "Introduction: Contemporary Philosophy as Synthetic Philosophy." İçinde *Beyond the Analytic Continental Divide: Pluralist Philosophy in the Twenty-First Century*, editörler Jeffrey A. Bell, Andrew Curofello ve Paul M. Livingston, 1-16. New York: Routledge, 2016.
- Brisson, Luc. *Plato the Mythmaker*. Editör ve eviren Gerard Naddaf. Chicago: The University of Chicago Press, 1998.
- Carnap, Rudolf. *The Old and the New Logic*. İçinde *Logical Positivism*, editör A. J. Ayer, 133-146. New York: The Free Press, 1959.
- Cotant, James. "The Emergence of the Concept of the Analytic Tradition as a Form of Philosophical Self-Consciousness." İçinde *Beyond the Analytic Continental Divide: Pluralist Philosophy in the Twenty-First Century*, editörler Jeffrey A. Bell, Andrew Curofello ve Paul M. Livingston, 17-58. New York: Routledge, 2016.
- Critchley, Simon. "Introduction: what is Continental Philosophy?" İçinde *A Companion to Continental Philosophy*, editörler William R. Schroeder ve Simon Critchley, 1-17. Oxford: Blackwell Publishers, 1999.
- Deleuze, Gilles & Felix Guattari. *A Thousand Plateaus*. Çeviren Brian Massumi. 11. Baskı. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2005.
- Deleuze, Gilles ve Felix Guattari. *Felsefe Nedir?* eviren Turhan Ilgaz. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.
- Foucault, Michel. *Doğruyu Söylemek*. Çeviren Kerem Eksen. 7. Baskı. İstanbul: Ayrıntı, 2019.

OTANTİK FELSEFENİN KÖKSAP ÖBEKLERİ
İbrahim Okan AKKIN

- Mill, John Stuart. *Mill on Bentham and Coleridge*. Editör Denys Thompson. New York: Chatto & Windus, 1959.
- Moore, G. E. "The Nature of Judgment," *Mind* 8 (30), 1899. 176-193.
- Plato. *Crito*. İçinde *Plato. Complete Works*. Editör John M. Cooper. Çeviren G.M.A. Grube. Cambridge: Hackett Publishing, 1997.
- Platon, *Büyük Hippias*. Çeviren Furkan Akderin. Ankara: Say Yayınları, 2016, 23-64.
- Russell, Bertrand. *A History of Western Philosophy*, New York: Simon & Schuster, 1945.
- Schlick, Moritz. "The Future of Philosophy", İçinde Henk L. Mulder ve B. F. B. van de Velde-Schlick, *Philosophical Papers, Vol. II: 1925-1936*, 171-175. Dordrecht: Reidel, 1927.
- Smith, Daniel. "The Concept of the Simulacrum." İçinde *Essays on Deleuze*, ed. Daniel Smith, 3-26. Great Britain: Edinburgh University Press, 2012.
- Strauss, Leo. "Hobbes." İçinde *Doğal Hak ve Tarih*. 197-235. Çeviren Murat Erşen ve Petek Onur. İstanbul: Say Yayınları, 2011.
- Vernant, Jean-Pierre. *Yunan Düşüncesinin Kaynakları*. Çeviren Hüsen Portakal. 3. Baskı. İstanbul: Cem Yayınevi, 2017.
- Wittgenstein, Ludvig. *Tractatus Logico-Philosophicus*. Çeviren C. K. Ogden. London: Routledge, 1922.

İnternet Kaynakları

- Direk, Zeynep. "Türkiye'de Türkçe Felsefe." Ocak 31, 2013. Erişim tarihi: Ekim 21, 2021. <https://zeynepdirek.wordpress.com/2013/01/31/turkiyedeturkcede-felsefe>.
- "Scimago Journal & Country Rank. Son güncelleme: Nisan, 2021. Erişim: Ekim 20, 2021. https://www.scimagojr.com/journalrank.php?category=1211&wos=true&type=j&page=1&total_size=445.
- Žižek, Slavoj. "Kıta felsefesi ve Analitik felsefe üzerine." Eylül 29, 2019. Erişim tarihi: Ekim 19, 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=nx4wzj1sZ30>.